

Mål, strategi og tiltak for håndtering av skrantesjuka i Norge etter positivt funn på Hardangervidda september 2020

–anbefaling fra Mattilsynet og Miljødirektoratet

April 2021

Foto: Olav Strand, NINA

Innhold

Sammendrag	4
Bakgrunn	8
Roller, ansvar og prinsipielle forhold	8
Kunnskapsgrunnlag	9
Skrantesjuka	9
Hardangervidda	9
Kunnskapsinnhenting og usikkerhet	9
Mål og strategi.....	11
Anbefaling om mål og strategi	11
Forventet utvikling uten ytterligere tiltak	11
Tiltak for å oppnå mål og strategi	12
1) Tiltak bestandsreduksjon og bukkeuttak på Hardangervidda.....	12
Mer om bukkeuttak.....	13
Mer om bestandsreduksjon	13
Gjennomføring av tiltakene.....	14
Konsekvenser av tiltakene.....	15
Anbefalinger fra direktoratene.....	16
2) Tiltak unngå utveksling av villrein mellom Hardangervidda og andre villreinområder	18
Konsekvenser av tiltaket	19
Anbefaling fra direktoratene	19
3) Tiltak for å øke villreinens arealbruk på Hardangervidda	19
Stenging av hytter og unnlåte å kviste skiløyper.....	20
Reduksjon av motorferdsel til og fra hytter og støler	20
Hindre at flokker trekker ned mot kalvingsområdet sør for Kvenna	21
Andre tiltak for å øke arealbruk	21
Konsekvenser av tiltaket	21
Anbefalinger fra direktoratene.....	22
4) Tiltak uttak av syke dyr.....	22
Konsekvenser av tiltaket	23
Anbefaling fra direktoratene	23
5) Tiltak redusere bestandene av elg, hjort og rådyr rundt Hardangervidda og Nordfjella	23
Konsekvenser av tiltaket	25
Anbefaling fra direktoratene	25
6) Tiltak salteplasser	25
Konsekvenser av tiltaket	26

Anbefalinger fra direktoratene.....	26
7) Tiltak kadaver og slakteavfall	26
Anbefalinger fra direktoratene.....	27
Virkninger for særlig berørte grupper	27
Samlet vurdering av tiltakene	27
Overvåking og FoU	27
Finansiering	28
Gjennomføring og kritiske suksessfaktorer.....	28
Samarbeid og lokal forankring	28
Budsjettmessige og administrative konsekvenser	28
VKM-rapporter	29
Vedlegg	30
Vedlegg 1: Skrantesjuka – konsekvenser uten videre tiltak.....	30
Vedlegg 2: Mandat og leveranse fra arbeidsgruppe	30
Vedlegg 3: Høringsbrev for endringen av CWD-soneforskriften.....	30
Vedlegg 4: Oversikt over tiltak og beregning av kostnader	30
Vedlegg 5: FoU-aktiviteter.....	30

Utførende institusjoner

Mattilsynet og Miljødirektoratet

Utgiver

Mattilsynet og Miljødirektoratet

Dato

28.04.2021

Forsidebilde

Villreinflokk på Hardangervidda. Olav Strand ©

Referansenummer Mattilsynet

2021/31596

M-nr. Miljødirektoratet

M-2034/2021

Refereres som

Mattilsynet og Miljødirektoratet 2021. Mål, strategi og tiltak for håndtering av skrantesjuka i Norge etter positivt funn på Hardangervidda september 2020.

Kontaktopplysninger

Mattilsynet hovedkontor
Felles postmottak, Postboks 383
2381 Brumunddal
www.mattilsynet.no

Miljødirektoratet
Postboks 5672 Sluppen
7485 Trondheim
www.miljodirektoratet.no

Sammendrag

Klassisk skrantesjuke er en alvorlig, smittsom sykdom som ble påvist for første gang i Norge og Europa i mars 2016. I september 2020 ble sykdommen påvist på en villreinbukk felt på Hardangervidda. Mattilsynet og Miljødirektoratet gir her Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet en faglig anbefaling om hvordan vi kan håndtere skrantesjuke i Norge fremover.

Vår anbefaling bygger i stor grad på kunnskap fra rapporter fra Vitenskapskomiteen for mat og miljø (VKM) om skrantesjuke, spesielt [VKM-rapport 2021:01](#).

Kunnskapsinnhenting og usikkerhet

Med et så alvorlig sykdomsbilde som skrantesjuke utgjør, må tiltak iverksettes basert på best tilgjengelig kunnskap. Kartleggingsprogrammet er svært viktig, og det vil det være i mange år framover. Programmet gir avgjørende kunnskap, både om sykdommen og om forekomsten av denne.

Mål og strategi

Gitt alvorligheten i situasjonen og de følgene det kan ha for hjortedyr, mener vi at det ikke er en aktuell strategi å ikke gjøre noen tiltak. Direktoratene mener det er faglig grunnlag for å beholde strategien om å begrense og om mulig utrydde klassisk skrantesjuke i Norge. Vi anbefaler derfor å gå videre med strategien om **å begrense smitte med mål om å utrydde klassisk skrantesjuke**. Det krever at tiltakene som iverksettes blir effektive nok, iverksettes raskt nok og på mange nok områder, slik at de til sammen gir ønsket effekt. Vi står nå ved et veiskille i håndteringen av skrantesjuke, hvor vi enten må gripe muligheten vi har for å utrydde, eller velge "bare" å begrense. Hvis vi ikke kommer i gang tidlig nok med omfattende tiltak, vil vi sannsynligvis måtte gi avkall på mål og strategi, spesielt målet om å mulig utrydde. Dersom vi må endre strategien fra håp om å utrydde til "bare" å begrense, så vil det også bety inngripende tiltak i lang tid fremover som langt på vei er det samme som vi nå foreslår.

Tiltak

Vi anbefaler en rask iverksetting av flere til dels omfattende tiltak. Noen av tiltakene er allerede helt eller delvis innført. Det er den samlede effekten av tiltakene som er avgjørende for resultatet.

Tiltak 1- Bukkeuttak og bestandsreduksjon

VKM trekker frem en reduksjon av voksen bukk som er 3,5 år og eldre ned mot 0-3 % i løpet av 2021, og en generell reduksjon av bestanden, som de mest virkningsfulle tiltakene. Effekten øker jo raskere tiltakene iverksettes. I dag er andelen voksen bukk 3,5 år og eldre rundt 6 %, og den totale bestanden antas å være på ca. 6000 vinterdyr.

Mattilsynet mener at det i 2021 er vesentlig å få antall bukk 3,5 år og eldre ned mot et minimum. Videre anbefaler Mattilsynet et uttak på 1500 voksne simler i 2021, og at bestanden reduseres til et genetisk levedyktig nivå i løpet av 2-3 år. Miljødirektoratet anbefaler at andelen voksen bukk 3,5 og eldre reduseres ned mot 0-3 % og at 1000-1500 simler felles i 2021. Videre mener Miljødirektoratet at det er viktig å opprettholde ordinær jakt for å forvalte bestanden også i en bekjempelsessituasjon, selv ved lav bestandsstørrelse.

Ekstraordinært uttak av villrein vil vurderes dersom jaktuttaket ikke er stort nok. Mattilsynet mener at et slikt uttak blir nødvendig da størrelsen på uttaket av voksen bukk og voksne simler erfaringsmessig er lavere enn tilrådet. Miljødirektoratet foreslår at jaktuttaket av også andre kategorier dyr og resultatet av strukturtellinger vurderes før beslutning om ekstraordinært uttak tas.

Eventuelle nye funn av skrantesjuka og antall leverte prøver av hjerne og lymfeknuter kan påvirke den videre håndtering av tiltakene.

Tiltak 2 - Unngå utveksling av villrein mellom Hardangervidda og andre villreinområder

Et viktig smittereduserende tiltak er å hindre utveksling av villrein mellom Hardangervidda og andre områder. Bruk av GPS-merka dyr i kombinasjon med fysisk tilstedeværelse av SNO er iverksatt ved E134 og riksveg 7. Antall dyr, spesielt bukk, bør reduseres i nærliggende villreinområder hvor kryssing er aktuelt. Vi anbefaler ikke å sette opp gjerder her grunnet utfordringer med snø i perioden hvor kryssingsfaren anses som størst.

Tiltak 3 - Øke villreinens arealbruk på Hardangervidda

Fostringsflokker har de siste tiårene benyttet et begrenset kalvingsområde i sørlige del av Hardangervidda. En slik konsentrert områdebruk har negative konsekvenser for blant annet smittespredning. Økende menneskelig ferdsel i tilknytning til løyper, stier og turisthytter har begrenset og endret villreinens bruk av områdene. For å motvirke dette tilrår direktoratene at det gjennomføres tiltak på kort sikt rettet mot åpningstider av turisthyttene, redusert stikking og merking av løyper. Tiltak for å hindre at flokker trekker over Kvenna og ned i nåværende kalvingsområde er viktig og må utredes nærmere, siden samling av dyr på dette stedet kan utgjøre en betydelig risiko for smittespredning.

Tiltak 4 - Uttak av syke dyr

Det er viktig at hjortedyr med tegn på sykdom avlives. Dersom dyret som avlives viser seg å ha skrantesjuka, vil uttak av dette dyret være svært viktig. Dyret kan da ikke lenger smitte andre dyr, verken ved direkte kontakt eller ved å skille ut prioner i miljøet. Direktoratene anbefaler å legge til rette for at dette gjøres på en mest mulig rask og effektiv måte.

Tiltak 5 - Redusere bestander av annet hjortevilt rundt Hardangervidda og Nordfjella

VKM anbefaler på generelt grunnlag en tetthet av hjortevilt på ca. 1 dyr per km². Direktoratene forventer at kommuner tilrettelegger for et jaktuttak som bidrar til en reduksjon allerede i forbindelse med jakta 2021. Tiltaket må følges opp i årene framover, herunder tilrettelegging for jakt på elg og hjort som bruker fjellregionen på Hardangervidda. Det bør bestilles en faglig vurdering av tettheten i de ulike kommunene. Arbeidet må planlegges i tett samarbeid mellom jaktrettshavere og kommunal forvaltning for å sikre lokal aksept og for å oppnå et godt resultat.

Tiltak 6 - Salteplasser

VKM understreker at det er viktig å unngå etablering av faste samlingsplasser. Salteplasser skaper permanente samlingsplasser som er svært uheldig med tanke på smittespredning. Mattilsynet forslår krav om endring i rutinene for salting på Hardangervidda, tilsvarende det som gjelder i Nordfjella. Forslaget er sendt på høring.

Tiltak 7 - Kadaver og slakteavfall

I områder hvor det er funnet klassisk skrantesjuka er det viktig å ta hånd om slakteavfallet fra jakta. CWD-soneforskriften fastsetter allerede regler rettet mot jegere for god smittehygiene, og dette er et tiltak som vil vare i mange år.

Andre tiltak

Flere andre tiltak er allerede gjennomført, og nye tiltak kan bli aktuelle i tida framover.

Konsekvenser av tiltakene

De langsiktige gevinstene av å ha en villreinbestand på Hardangervidda og hjortedyr uten klassisk skrantesjuka, er betydelig i forhold til ivaretagelse av natur, kultur, identitet og næring. Iverksetting av tiltakene har en del negative virkninger på kort sikt, men alternativet med å ikke innføre ytterligere tiltak antas å innebære betydelige konsekvenser på lengre sikt på grunn av ukontrollerbar smitte- og sykdomssituasjon. Tiltakene anses derfor som forholdsmessige sett i lys av hvor alvorlig skrantesjuka er. Gevinsten på lang sikt ved å bekjempe sykdommen vurderes derfor å forsvare konsekvensene.

Adaptiv forvaltning

Mål, strategi og tiltak må fortløpende evalueres og justeres sett i lys av endret situasjon og ny kunnskap.

Forankring

God dialog og lokal involvering er avgjørende suksessfaktorer, og har vært viktig i forbindelse med utarbeidelsen av anbefalingene. Dette bør også vektlegges i planleggingen og gjennomføringen videre for å skape god forståelse av nødvendige tiltak. Det forventes delte meninger om de ulike tiltakene.

Budsjettmessige konsekvenser

Sykdomsbekjempelse i viltlevende bestander krever omfattende og kostbare tiltak. Basert på blant annet arbeidet med sanering og oppfølging av Nordfjella sone 1, har direktoratene beregnet kostnadene for de tiltakene som nå foreslås, men det er likevel knyttet usikkerhet til disse.

Overvåking og FoU

Flere av tiltakene som iverksettes er inngripende, og det er viktig å måle og dokumentere effektene av tiltakene. For å få et bedre beslutningsgrunnlag framover, er det viktig at også andre FoU-aktiviteter relatert til skrantesjuka iverksettes. Funnene av skrantesjuka vil påvirke måten vi forvalter og benytter naturgrunnlaget på generelt og på utnyttelsen av viltressursene spesielt. Samtidig gir iverksettelsen av omfattende tiltak en unik mulighet til å studere effekten av disse på kort og lang sikt. Det anbefales at LMD og KLD bidrar til å etablere en konkret og langsiktig satsing på forskning knyttet til skrantesjuka, i regi av Norges forskningsråd.

Bakgrunn

Skrantesjuka er en alvorlig, smittsom sykdom som ble påvist for første gang i Norge og Europa i mars 2016. Funnet ble gjort på en villrein i Nordfjella villreinområde. For å oppnå målet om å begrense, og om mulig utrydde sykdommen, ble hele villreinbestanden i Nordfjella sone 1 tatt ut vinteren 2017/2018. I september 2020 fikk en villreinbukk felt på Hardangervidda påvist skrantesjuka. Også dette var av den smittsomme, klassiske varianten av skrantesjuka.

Mattilsynet og Miljødirektoratet gir her Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet en faglig anbefaling om hvordan vi kan håndtere skrantesjuka i Norge fremover.

Roller, ansvar og prinsipielle forhold

Mattilsynet har ansvar for håndteringen av dyresykdommer, også hos ville dyr. Skrantesjuka er en svært alvorlig dyresykdom. Norge har både et nasjonalt og internasjonalt ansvar for å håndtere alvorlige dyresykdommer. Matloven, som blant annet skal fremme god dyrehelse, er sentral i håndteringen.

Miljødirektoratet har ansvar for naturforvaltningen, herunder viltet og viltets leveområder. [Lov om forvaltning av naturens mangfold \(naturmangfoldloven\)](#) som omhandler bestemmelser om bærekraftig bruk av naturen og artsforvaltning, er et sentralt virkemiddel.

Norge er det eneste landet i Europa med opprinnelig vill fjellrein (*Rangifer tarandus tarandus*), med unntak av mindre forekomster i det vestlige Russland. Villreinen er derfor en nasjonal ansvarsart som Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på. Villreinstammen på Hardangervidda utgjør mer enn 30 % av den gjenlevende europeiske villreinen.

Meld. St. 14 (2015 – 2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfold* viser blant annet til at regjeringen vil arbeide for å sikre villreinen og dens leveområder. Videre skal Kvalitetsnorm for villrein¹ bidra til at villrein, og de ulike villreinområdene, forvaltes på en slik måte at internasjonale forpliktelser overholdes, og at nasjonale målsettinger om ivaretagelse av levedyktige bestander innenfor sine naturlige utbredelsesområder nås. Forekomst av alvorlig meldepliktig sykdom er en av delnormene i kvalitetsnorm for villrein. Kvalitetsnormen betinger at vi iverksetter tiltak mot skrantesjuka, og enkelte av de andre delmålene i kvalitetsnormen må derfor settes til side i en periode.

Grunnet liten og nedadgående bestandsstørrelse, er villrein i Norge foreslått kategorisert som "nær truet" i foreliggende forslag til norsk rødliste for 2021. Bakgrunnen er uttaket av hele villreinbestanden i Nordfjella sone 1 sammen med forventna reduksjon av villreinbestanden på Hardangervidda, samt vurdering av den genetiske sammensetningen.

Tiltakene som vurderes i denne rapporten har flere prinsipielle forhold knyttet til seg som vil kunne medføre begrensninger for anbefaling og gjennomføring av tiltak. Enkelte av tiltakene kan innebære konsekvenser som er irreversible og langsiktige, og som derfor må anses som prinsipielle i sin karakter. Urfolks rettigheter, herunder samiske interesser, er et annet prinsipielt forhold. Generelt vil

¹Jf. kvalitetsnorm [https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-06-23-1298 § 1](https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-06-23-1298_1), og kgl. res.: <https://www.regjeringen.no/contentassets/9957999bec46491fbc67ebb0822ef5d/kongelig-resolusjon-om-kvalitetsnorm-for-villrein-200623.pdf>

smittereduserende tiltak som bidrar til å minske risikoen for smitte fra villrein til tamrein, være positivt for tamreindrift og derigjennom samiske interesser.

Kunnskapsgrunnlag

Skrantesjuka

Klassisk skrantesjuka er en svært alvorlig sykdom som er smittsom direkte og indirekte mellom dyr. Smittede dyr skiller ut prioner til miljøet som er smitteførende i lang tid og vanskeliggjør håndteringen betraktelig. Sykdommen er alltid dødelig, og syke dyr lider. Det finnes ingen behandling eller vaksine, og dyrene blir ikke immune. Det er også funnet en annen variant av skrantesjuka i Norge, såkalt atypisk skrantesjuka. Den ser ut til å opptre spontant, det vil si at den ikke er smittsom eller sprer smitte i miljøet.

Det er tre ganger høyere sannsynlighet for CWD-smitte hos voksen bukk enn hos voksen simle, noe som er viktig kunnskap i vår vurdering av tiltak.

Hardangervidda

Hardangervidda villreinområde er Norges største med en bestand i dag på ca. 6000 villrein vinterstid. Andelen eldre bukk i bestanden er redusert fra ca. 20 prosent til ca. seks prosent etter økt uttak av bukk de siste to jaktseongene. Reduksjonen er gjort etter funnet av skrantesjuka i Nordfjella, og skyldes behovet for å kartlegge om det finnes smitte i nabobestander. Villreinbestanden har lave slaktevekter, særlig hos simler og kalver, og tidvise utfordringer med store parasittbelastninger og fotråte. Store deler av villreinområdets 8200 km² er privat eid. Hardangervidda har over 130 vald, noe som gir utfordringer i forbindelse med gjennomføring av jakt. Hardangervidda har også et omfattende nettverk av merka turstier og skiløyper i tillegg til at det er flere større hytteområder i randområdene. Dette bidrar til at bestandens leveområde er fragmentert.

For mer informasjon om villreinområdet og skrantesjuka viser vi til [VKM-rapport 2021:01](#).

Kunnskapsinnhenting og usikkerhet

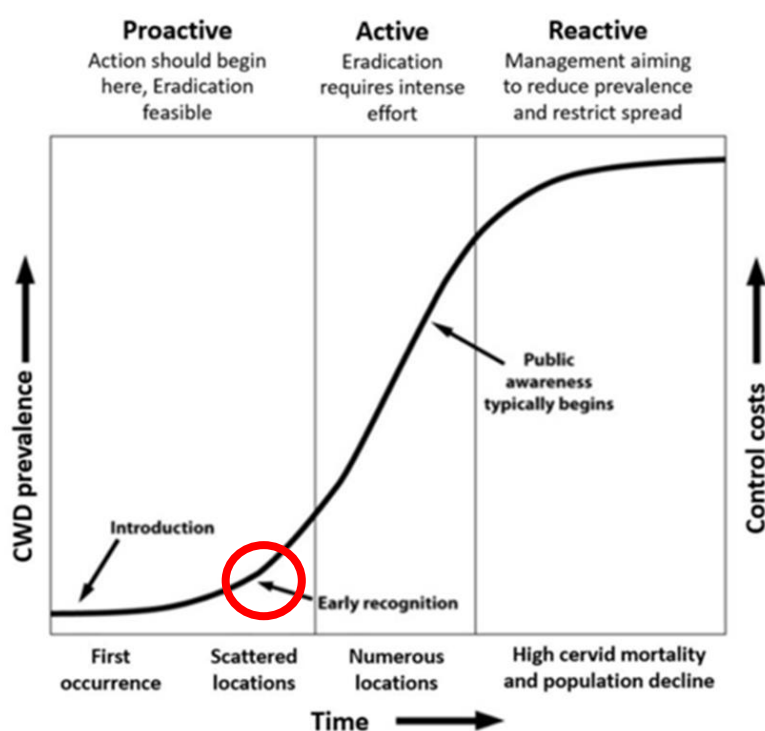
I arbeidet med skrantesjuka innhenter vi råd fra samarbeidspartnere og kunnskapsleverandører som Veterinærinstituttet og Norsk institutt for naturforskning (NINA) med flere. Vi henter også kunnskap og erfaring fra næring og lokale interessenter. Håndteringen av sykdommen så langt har også gitt oss erfaringer og kunnskap som er viktig å lære av og bygge videre på. I tillegg har etatene selv fagkompetanse.

Vitenskapskomiteen for mat og miljø (VKM) har produsert flere rapporter som er svært viktige og relevante for håndtering av sykdommen. Den siste VKM-rapporten ([VKM-rapport 2021:01](#)) vurderer hvilke konsekvenser ulike strategier for sykdomshåndtering kan ha på kort og lang sikt på overordnede, veterinærmedisinske og økologiske forhold. I tillegg vurderer den effektene av ulike tiltak som kan bidra til å begrense eller utrydde skrantesjuka.

Det er knyttet usikkerhet til kunnskap om sykdommen, forekomsten av sykdommen og effekten av eventuelle tiltak. Siden skrantesjuka er en meget alvorlig sykdom med store konsekvenser for hjortedyr, i tillegg til at det ikke er ønskelig at mennesker skal eksponeres for prioner, veier føre-var-prinsippet tungt.

Som det står i VKM-rapporten, vil det å utsette valg av strategi og tiltak fordi usikkerheten er stor, bidra til at muligheten til å oppnå målet reduseres dramatisk.

Hvor raskt og omfattende tiltak skal iverksettes avhenger av målet. Dersom tiltak iverksettes raskt, vil de antagelig være mindre omfattende for å nå et bestemt mål sammenlignet med senere iverksettelse. I en tidlig fase av et sykdomsutbrudd er det størst sannsynlighet for å klare å utrydde skrantesjuka, men muligheten blir mindre etter som antall smittede dyr og miljøsmitten øker.

Figur 1. Kurven viser eksponentiell vekst av en smittsom sykdom, og at det er et lite tidsvindu hvor tiltak har god effekt. Vi antar at vi har oppdaget sykdommen på et tidlig tidspunkt, se rød sirkel. Ref. VKM 2017:9, kap.90.

Det er funnet én smittet villreinbukk på Hardangervidda. Beregninger viser at det antakelig er få smittede dyr på Hardangervidda. Det er derfor sannsynlig at vi er i en tidlig fase av sykdommen. Etter hvert som sykdomsforekomsten øker, vil graden av miljøsmitte øke. Dette vil øke spredningshastigheten og gjøre at miljøet er smittefarlig i lang tid framover. På et tidspunkt vil miljøsmitten være så utbredt at videre begrensning blir umulig. Det er usikkert om det finnes skrantesjuka utenfor Hardangervidda.

Selv om det er store usikkerheter, og selv om det slettes ikke er sikkert vi lykkes med å utrydde sykdommen, må vi legge stor vekt på føre-var prinsippet. Med et så alvorlig sykdomsbilde som skrantesjuka utgjør, må tiltak iverksettes basert på best tilgjengelige kunnskap. Både mål, strategi og gjennomføringsplaner må fortløpende evalueres og justeres sett i lys av gjeldende situasjon og ny kunnskap.

Kartlegging

Siden påvisningen i Nordfjella har vi testet over 125 000 hjortedyr for skrantesjuka. Kartleggingsprogrammet er svært viktig, og det vil det være i mange år framover. Programmet gir avgjørende kunnskap, både om sykdommen og om forekomsten. Svarene bidrar til å senke usikkerheten om

sykdommen finnes andre steder og gir oss mulighet til å komme i gang med nødvendige tiltak. Det er avgjørende at det settes av nok ressurser til gjennomføringen fremover. Miljødirektoratet vil pålegge jegere å ta prøver av hjortevilt felt under jakt i kartleggingsområder for å sikre best mulig prøvetaking.

Mål og strategi

Anbefaling om mål og strategi

Mattilsynet og Miljødirektoratet mener det er grunnlag for å beholde **målet om å begrense og om mulig utrydde klassisk skrantesjue i Norge**. Målsetningen bygger opp om mer overordnede nasjonale og internasjonale målsetninger knyttet både til økologiske, veterinærmedisinske og zoonotiske forhold.

Valg av strategi må bidra til å nå målet. VKM har vurdert strategiene "ingen tiltak", "utrydde smitte" og "begrense smitte". Gitt alvorligheten i situasjonen og de følgene det kan ha for hjortedyr, mener direktoratene at strategien "ingen tiltak" ikke er et aktuelt alternativ.

I håpet om å nå målet, anbefaler vi å gå videre med en **strategi om å begrense smitte med mål om å utrydde klassisk skrantesjue**.

Den metoden som gir størst sannsynlighet for å utrydde smitten i et område, er å fjerne hele den infiserte bestanden. Slik situasjonen er nå, og basert på VKM sine anbefalinger, så mener vi det ikke er grunnlag for å prøve å utrydde skrantesjue ved ta ut hele villreinbestanden på Hardangervidda. Det er flere grunner til dette:

- Hardangervidda er uoversiktlig og stor
- stor dyrevelferdsmessig utfordring
- stor usikkerhet om forekomst på Hardangervidda og tilliggende områder
- svært inngripende for hele Langfjellapopulasjonen og villreinen i Norge.

VKM-rapporten sier: "Det er lite sannsynlig at sykdommen lar seg utrydde ved bruk av sterke, begrensende tiltak gjennom at man tilfeldig klarer å fjerne alle infiserte dyr, dvs. uten å utrydde bestanden fullstendig. Denne marginale muligheten finnes bare når prevalensen er svært lav og tiltakene iverksettes tidlig."

Vår anbefaling er at vi velger å begrense med en fortsatt mulighet for å utrydde smitten. Det krever at tiltakene som iverksettes blir effektive nok, iverksettes raskt nok og på mange nok områder, slik at de til sammen gir ønsket effekt. Vi står nå ved et veiskille i håndteringen av skrantesjue, hvor vi enten må gripe muligheten vi har for å utrydde, eller velge "bare" å begrense. Hvis vi ikke kommer i gang tidlig nok med omfattende tiltak, vil vi sannsynligvis måtte gi avkall på mål og strategi, spesielt målet om å mulig utrydde. Dersom vi må endre strategien fra håp om å utrydde til "bare" å begrense, så vil det også bety inngripende tiltak i lang tid fremover som langt på vei er det samme som vi nå foreslår.

Forventet utvikling uten ytterligere tiltak

Uten tiltak vil skrantesjue spre seg eksponentielt og på lang sikt føre til bestandsnedgang og store lidelser for dyrene. Høy sykdomsforekomst kan også føre til at det må gjennomføres omfattende uttak av bestanden på et senere tidspunkt.

Det er sannsynlig at nærliggende villreinbestander blir smittet, og på sikt er det også fare for smitte til tamrein. Det er også sannsynlig at elg, hjort og rådyr er mottakelige for smitte, og en slik spredning av skrantesjukeprioner vil ha dramatiske konsekvenser, ikke bare for Norge, men også for våre naboland, se vedlegg 1.

Det er allerede innført flere tiltak for å begrense spredning av skrantesjuke. Dette er både tiltak som ble igangsatt uavhengig av funnet av skrantesjuke på Hardangervidda, og tiltak som er satt i gang som en direkte følge av dette funnet. Uttak av syke dyr startet allerede da skrantesjuke ble oppdaget i Nordfjella i 2016, mens det nylig er innført midlertidige tiltak for å redusere menneskelig ferdsel på deler av Hardangervidda. Det er også innført tiltak for å hindre utveksling av dyr mellom Hardangervidda og tilgrensende villreinområder. Gitt alvorligheten i situasjonen rundt potensiell smitte av skrantesjuke på og ut av Hardangervidda, og de følgene det kan ha for hjortedyr i omkringliggende områder, var det viktig at disse tiltakene ble satt i gang raskt. Uten ytterligere tiltak eller forsterkning av allerede igangsatte tiltak, vil situasjonen sannsynligvis utvikle seg i samme retning som skissert over uten tiltak. Dette innebærer at det vil bli økt sykdomsforekomst og mulig spredning til nærliggende villreinbestander og andre hjortedyrarter.

Tiltak for å oppnå mål og strategi

Valgt mål og strategi setter rammer for videre håndtering. For å begrense smitten med håp om å utrydde sykdommen, må flere omfattende tiltak iverksettes tidlig nok. Den samlede effekten av tiltakene er avgjørende for resultatet. Som det fremgår av VKM-rapporten finnes det, dersom tiltakene er effektive, en liten mulighet for at de kan medføre at sykdommen utryddes.

Tiltakene direktoratene mener må iverksettes er vurdert under. Noen av tiltakene er allerede helt eller delvis innført. Enkelte tiltak haster det med å sette i gang, andre tiltak vil være mer relevante å gjennomføre på lengre sikt.

1) Tiltak bestandsreduksjon og bukkeuttak på Hardangervidda

For å nå målet om å begrense og om mulig å utrydde klassisk skrantesjuke, er det vesentlig at uttak av voksen bukk og bestandsreduksjon iverksettes raskt og omfattende.

VKM trekker frem en reduksjon av voksen bukk som er 3,5 år og eldre ned mot 0-3 % i løpet av 2021, og en generell reduksjon av bestanden, som de mest virkningsfulle tiltakene for å begrense og om mulig utrydde smitte i denne fasen av et utbrudd. De poengterer videre at effekten av tiltakene øker jo raskere de iverksettes.

VKM understreker at det er usikkert hvor mye bestanden må senkes før det får effekt på redusert spredning og utviklingen i smitte, men sier bestandsreduksjon ned mot en genetisk levedyktig bestand i kombinasjon med varig lav bukkeandel vil være et sterkt begrensende tiltak. Videre sier VKM at det er vanskelig å tallfeste nøyaktig hvor mange individer en genetisk levedyktig bestand innebærer. Dette avhenger blant annet av bestandens sammensetting. Vi vil bestille en vurdering av dette på et senere tidspunkt, men vi er ikke avhengig av denne vurderingen for å komme i gang med tiltaket bestandsreduksjon.

En bestandsreduksjon gir færre mottakelige dyr og færre smitteførende dyr i bestanden. Dette er viktig for å kunne opprettholde lav forekomst av skrantesjuke. For å redusere risiko for smittespredning på Hardangervidda og spredning til hjortedyr i andre områder, må bestandsreduksjon skje raskt.

Både bukkeuttak og bestandsreduksjon vil bidra til at andre arter blir mindre eksponert for smitte. Dette fører til lavere sannsynlighet for at sykdommen utvikler seg hos hjort, elg og rådyr. Det er heller ikke ønskelig at andre arter, inkludert mennesket, skal eksponeres for prioner. Gjentatt eksponering vil kunne øke faren for at smittestoffet skal tilpasse seg en ny art.

[Mer om bukkeuttak](#)

Voksne bukker har høyere forekomst av skrantesjuka enn simler og ungdyr. Uttak av voksne bukker er derfor ekstra viktig for å redusere smitteforekomst i bestanden og smitte til miljøet. Det er også en fordel å ta ut disse før brunstperioden da det i denne perioden er ekstra tett kontakt mellom dyr. Siden bukkene gjerne bruker randområder, vil et bukkeuttak også redusere sannsynligheten for geografisk spredning. Direktoratene mener derfor det er svært viktig å ta ned andelen bukk som er 3,5 år eller eldre ned mot 0-3 % i løpet av 2021 slik VKM beskriver. I tillegg vil det i smittesammenheng være en stor fordel at også flest mulig bukk på 2,5 år tas ut siden argumentene om viktigheten av å ta ut bukk også gjelder denne aldersgruppen.

Basert på tellinger, beregninger fra Veterinærinstituttet og kunnskap fra lokal villreinforvaltning, antar vi at det er rundt 1000 bukker som er 2,5 år og eldre i bestanden ved jaktstart høsten 2021. Av disse er anslagsvis 700 dyr 3,5 år og eldre. Hvor mange bukker over 3,5 år som kan være i bestanden for at andelen skal være ned mot 0-3 % er avhengig av den totale bestandsstørrelsen. Det er vanskelig å skaffe nøyaktige bestandstall i ville bestander. I praksis er det derfor usikkert om felling av totalt 700 bukk i 2021 er godt nok for å oppnå målet. Tallene over er likevel de beste vi har å forholde oss til i dag.

[Mer om bestandsreduksjon](#)

Bestandsreduksjon er også et viktig tiltak, men er ikke trukket frem av VKM som like akutt som bukkeuttaket. De poengterer likevel at effekten blir bedre jo raskere det iverksettes.

Uttak for å redusere bestanden kan rettes mot både simler, bukk, ungdyr og kalv. Høyt uttak av simler er en effektiv måte å oppnå en varig bestandsreduksjon på. Bestandsreduksjon vil begrense smittespredning på flere måter. Hos flokkdyr, som villrein, vil bestandsreduksjonen likevel ha en begrenset effekt på smitten mellom dyrene i flokken. Ved uttak av dyr er det imidlertid mulig at positive dyr blir tatt ut. Dette betyr færre positive dyr i bestanden totalt og færre dyr som skiller ut prioner til miljøet. I tillegg er det mindre sannsynlig at dyrene går ut av villreinområdet når bestanden blir mindre. I en smittesammenheng er det en fordel at aldersnittet i simlesegmentet holdes så lavt som mulig siden det vil forkorte fasen for smitteutskillelse fra infiserte dyr.

I skrantesjuka-sammenheng er det en stor fordel å holde snittalderen i bestanden lav fordi skrantesjuka utvikler seg langsomt over flere år. Det vil derfor være færre smittede dyr i en ung bestand enn i en eldre bestand. Eldre dyr må derfor prioriteres innenfor den mengden dyr som skal tas ut.

Det er flere hensyn som må tas når vi vurderer størrelsen og hastigheten på uttaket. Smittemessig er det best å redusere bestanden så mye som mulig. Bestandsreduksjonen bør i all hovedsak bestå av voksne dyr siden disse er viktigst å ta ut med hensyn til risiko for smitte, innhenting av kunnskap og bestandsreducerende effekt.

I tillegg til den smittereducerende effekten et uttak av simler gir, vil det gi viktig informasjon om eventuell forekomst av skrantesjuka i simlesegmentet på Hardangervidda. Det er også av den grunn

viktig å ta ut voksne simler. Hvor stort uttaket av voksne simler skal være allerede i 2021, er vanskelig å tallfeste.

Hvis skrantesjuka har spredd seg til simler, vil uttak av simler gi en viss sannsynlighet for å ta ut eventuelle positive dyr. Det gir oss dermed en mulighet for å utrydde sykdommen, men forutsetter et høyt uttak av voksne simler og et samtidig vellykket bukkeuttak, jf. vedlegg IV i VKM-rapporten.

Gjennomføring av tiltakene

Både bukkeuttak og bestandsreduksjon bør settes i gang raskt for å redusere faren for geografisk spredning og smitte på kort sikt, samt å beholde håpet om å kunne utrydde sykdommen. Tiltakene må vare over flere år for å sikre tilstrekkelig effekt.

Det er svært viktig at prøvene til skrantesjukaanalysene inneholder både lymfeknute og hjerne-materiale. En prøve som bare inneholder én vevstype vil gi mindre informasjon om sykdommen og derfor ha mindre statistisk verdi. I et tidlig sykdomsforløp er det mulig at kun prøven fra lymfeknute er positiv. Manglende eller for dårlig prøveuttak kan derfor resultere i at enda flere dyr må tas ut. Alle felte villrein bør også aldersbestemmes.

Jakt

En arbeidsgruppe bestående av Hardangervidda villreinutval, Villreinnemnda for Hardangervidda-området, Norsk institutt for naturforskning (NINA), Veterinærinstituttet og med deltakelse fra Miljødirektoratet og Mattilsynet, har på flere møter diskutert hvordan en på best mulig måte kan gjennomføre tiltakene bukkeuttak og bestandsreduksjon for å oppnå etatenes anbefaling av mål og strategi. Gruppas forslag omfatter kun jakt, og tilpasninger for å oppnå en effektiv jakt i 2021. Se gruppas mandat og leveranse i vedlegg 2.

Grappa foreslår å jobbe for et uttak av 700 bukk 2,5 år og eldre under jakt, og en kvote som tilrettelegger for dette. Grappa foreslår at kvota også tilrettelegger for et høyt uttak av voksne simler, og at jegere og jaktrettshavere må motiveres til å gjennomføre et slikt uttak. Lokal villreinforvaltning har antydnet 1000 som maksimalt uttak av voksne simler. I tillegg til å tilrettelegge for høyt uttak av voksne dyr, bør ikke kvota hindre jegere fra å felle kalv og ungdyr. Lokal forvaltning anslår at et maksimalt jaktuttak vil ligge rundt 2500 villrein totalt, men at det er sannsynlig at uttaket vil kunne bli lavere enn dette. Grappa foreslår ulike virkemidler som kan tilrettelegge for høyt jaktuttak, se vedlegg 2.

Lokal villreinforvaltning ønsker en tilvekst på 1500 kalv som et minimum for å fortsette jakt etter dagens forvaltningsmodell, og ønsker at bestandsstørrelsen ikke bør være under 4500-5000 villrein. Fra lokal forvaltning har det vært en gjennomgående argumentasjon at tiltak må være slik at man oppnår langvarig oppslutning og lojalitet fra rettighetshavere og jegere.

Mattilsynet og Miljødirektoratet mener det er viktig at den lokale forvaltningen følger anbefalingene fra arbeidsgruppen om gjennomføringen, slik at uttaket blir så effektivt som mulig og et viktig bidrag til nødvendig uttak i år.

Ekstraordinært uttak

Dersom en ikke skulle lykkes med å gjennomføre et tilstrekkelig uttak av bukk og tilstrekkelig bestandsreduksjon i løpet av jakta høsten 2021, er det aktuelt å iverksette ekstraordinære uttak. Hva som er tilstrekkelig uttak vil variere avhengig av kategori dyr, både alder og kjønn, prøvekvalitet og -resultater samt hvor nært målet vi er. Manglende eller for dårlig prøveuttak, for eksempel prøver uten

vev fra lymfeknute, vil være med å påvirke avgjørelsen. Før et ekstraordinært uttak besluttes, bør resultatene fra jakta vurderes og strukturtelling gjennomføres om mulig.

Ekstraordinært uttak utenom jakt er et virkemiddel som kan iverksettes på ulike tider av året. Når det gjelder bukk vil et uttak være mest effektivt i tidsrommene hvor bukkene hovedsakelig går for seg selv i mindre flokker, det vil si siste delen av vinteren, våren og sommeren.

Dersom det besluttes at ekstraordinært uttak skal gjennomføres, bør det gjennomføres av et statlig fellingslag som ledes av Statens naturoppsyn (SNO). Fellingslaget bør bestå av ansatte i SNO samt annet innleid personell med nødvendig kompetanse. I den grad det er mulig bør lokalt personale tilbys deltakelse.

Vi har, blant annet av hensyn til lokale interesser, valgt å utsette et eventuelt ekstraordinært uttak i påvente av ordinært jaktuttak. Utfra et smittehensyn er det viktig at et slikt uttak starter så snart som mulig etter endt jakt høsten 2021, og eventuelt etter telling. Et ekstraordinært uttak er mest effektivt på vinteren når det er godt skuterføre, men vi kan ikke utelukke andre perioder av året. Erfaring fra Nordfjella viser også at felling av mindre flokker av dyr fra helikopter, både er effektivt og påfører dyrene mindre stress.

Smittehensyn og dyrevelferd er to sentrale hensyn som må ivaretas og prioriteres. Uttaket må derfor tilpasses en rekke forhold, blant annet dyras fordeling i landskapet, beiteforhold og andre aktiviteter som påvirker villreinen. Høydrektige simler og simler med kalv må stresses minst mulig. Krav til dyrevelferd vil kunne medføre begrensninger når det gjelder uttaket.

Konsekvenser av tiltakene

De nødvendige tiltakene vil medføre stress for dyrene. Dette gjelder ethvert uttak, både ved ordinær jakt og ved ekstraordinært uttak. Denne negative effekten er imidlertid ikke utslagsgivende for håndteringen av sykdommen, da skrantesjuka gir stor lidelse for dyrene og vil spre seg dersom vi ikke lykkes med å bekjempe sykdommen, se mer i vedlegg 1.

En konsekvens av bukkeuttaket er at villreinbestanden på Hardangervidda ikke vil klare å oppnå delmålet i kvalitetsnormen for villrein om en andel på 0,35 voksne bukker per voksen simle. Den enkelte voksne bukk har imidlertid kapasitet til å bedekke mange simler. Kjønnforholdet skal derfor være veldig skjevt før dyra ikke blir bedekket hos en så polygyn art som reinsdyr. Fravær av store bukker kan likevel føre til seinere brunst, redusert parring av simler og med påfølgende seinere kalvefødsel og lavere kalvevekter. Reindriften i regi av tamreinlagene har erfaring med å kun benytte ungbukker i sine flokker og rapporterer ikke om slike negative bieffekter. Videre er det også pekt på at bukker som bruker randsonene er viktige tradisjonsbærere som kan bidra til å opprettholde områdebruken. Et stort bukkeuttak kan derfor få negative virkninger på villreinens bruk av randområdene av villreinområdet. Eventuelt hvilke konsekvenser en redusert andel voksen bukk kan ha på bestanden på kort og lang sikt vil følges opp gjennom overvåking og FoU, gitt finansiering.

For de om lag 10 000 jegerne som deltar i villreinjakta hvert år på nasjonal basis, utgjør villreinbestandene en viktig kilde til rekreasjons- og opplevelsesverdi. En bestandsreduksjon og uttak av voksen bukk vil gi økte muligheter til å drive jakt på veldig kort sikt, men noe reduserte muligheter til å drive jakt på kort og mellomlang sikt. Samtidig kan en reduksjon av bestanden nå, bidra til at villreinbestanden ikke forringes vesentlig dersom skrantesjuka begrenses og at man slipper å ta ut hele villreinbestanden. Bestandsreduksjon kan antagelig gi betydelig større positive konsekvenser for jakt i

et lengre tidsperspektiv, gitt at en bestandsreduksjon har ønsket effekt på smitteutbruddet. En reduksjon av jakt i dag er en form for overføring av verdi til fremtidige generasjoner.

De årlige inntektene grunneiere har som følge av salg av jaktkort varierer fra år til år, og det er også store forskjeller mellom enkeltaktørene i hvor store inntekter de får som følge av villreinjakta. Hvor mye disse inntektene vil reduseres avhenger av hvor stor bestandsreduksjon det er snakk om, og hvilke effekter det vil ha på jaktkvotene i etterkant. Redusert jakt vil også ha negative konsekvenser for tjenester som tilbys i forbindelse med jakta, som kost, losji og guiding.

Inntekt fra villreinjakt utgjør hovedinntekten for fjellstyrene på Hardangervidda. Faste ansatte utfører den daglige driften på statsallmenningene. Redusert inntekt fra villreinjakt kan gjøre det vanskelig å opprettholde alle arbeidsplassene. Dette vil igjen ha negativ effekt på drift av statsallmenningene og tilrettelegging av jakt, fiske og friluftsliv for allmennheten.

Hardangervidda villreinutval har sin viktigste inntektskilde i form av tilskudd fra innbetalt fellingsavgift. Ved redusert jakt reduseres disse inntektene. Villreinutvalget har de siste årene hatt en betydelig merutgift relatert til arbeidet med skrantesjuka, noe vi kan forvente at vedvarer.

En lavere villreinbestand på Hardangervidda vil også gjøre det mindre sannsynlig for fotturister og andre å oppleve denne bestanden. Denne virkningen vil ha stor sammenheng med hvor kraftig bestandsreduksjon det er snakk om. En mindre reduksjon vil nok for eksempel ha svært liten effekt på sannsynligheten for å oppleve villreinen på Hardangervidda og derigjennom naturopplevelsen til brukerne av Hardangervidda. Tilsvarende vil tiltaket påvirke turisme som retter seg spesifikt mot villrein og næringsliv på Hardangervidda, men den negative virkningen vil antagelig være begrenset.

Villrein er en viktig del av kulturarven og viktig for lokalsamfunn på og rundt Hardangervidda. En mindre endring i bestanden trenger ikke ha stor betydning for kulturarven eller de lokales identitetsfølelse knyttet til villrein, mens en større reduksjon som fører til at det ikke lenger kan jaktes vil redusere naturarvsverdien på kort sikt. På lang sikt vil tilstedeværelse av en jaktbar villreinbestand være viktig.

De budsjettmessige og administrative konsekvensene på kort sikt vil i stor grad være knyttet til et eventuelt ekstraordinært uttak, og vil igjen avhenge av hvor mange dyr som må tas ut etter jakt. For jakt må det påregnes noen utgifter for å sikre en god tilrettelegging og gjennomføring. Uansett uttaksform, er det viktig å følge opp tiltaket med blant annet gode tellinger og aldersanalyser, og her vil det påløpe ekstra kostnader, se vedlegg 4.

Tiltaket innebærer en begrenset periode med liten villreinbestand og få storbukker. Vi vurderer at gevinsten av å bekjempe skrantesjuka, helt klart forsvarer de negative konsekvensene tiltaket vil ha på kort sikt. Håndteringen av Hardangerviddaområdet er, slik som Nordfjellaområdet, av vesentlig betydning for situasjonen nasjonalt, og konsekvensene må sees i lys av dette.

Anbefalinger fra direktoratene

Mattilsynet sin anbefaling

Mattilsynet mener som tidligere nevnt at vi nå står ved et veiskille i håndteringen av skrantesjuka, og at vi må handle raskt nok og kraftig nok for å kunne oppfylle mål og strategi som vi har valgt. Det å velge et mål om å begrense og om mulig, utrydde, sykdommen forplikter og krever inngripende tiltak.

For å nå målet er det, slik som det fremgår av VKM-rapporten, viktig å ha lav bukkeandel samt å redusere bestanden ned mot en genetisk levedyktig bestand. Det er som nevnt vanskelig å tallfeste nøyaktig hvor mange individer en genetisk levedyktig bestand innebærer, og vi vil bestille en vurdering av dette. I bevaringsbiologien opereres det med 500-1000 reproduktive dyr, men dette avhenger blant annet av bestandens sammensetting². Anbefalt bestandsreduksjon de første årene vil uansett ikke bli så stor at det er fare at bestanden ikke blir genetisk levedyktig. Også disse tiltakene må hele veien ses på i lys av ny kunnskap og erfaringer som kommer til.

Uttak av voksen bukk er derfor ekstra viktig for å redusere smitteforekomst i bestanden, smitte til miljøet og geografisk spredning. Mattilsynet mener derfor at det i 2021 er vesentlig å få antall bukk 3,5 år og eldre ned mot et minimum. Det er beregnet at det er om lag 700 bukk på Hardangervidda som er 3,5 år og eldre. Det vil også felles voksne bukker yngre enn 3,5 år. **Mattilsynet mener derfor at det i praksis vil si at totalantallet bukk som felles i 2021 må være over 700.**

Bestandsreduksjon er et viktig tiltak i sykdomshåndtering. Et høyt uttak vil medføre en mulighet til å ta ut positive dyr. Bestandsreduksjonen bør i all hovedsak bestå av voksne dyr siden disse er viktigst å ta ut med hensyn til risiko for smitte, innhenting av kunnskap og bestandsreduserende effekt. **For å komme i gang med en betydelig bestandsreduksjon raskt nok, mener Mattilsynet at uttaket av voksne simler 2,5 år og eldre må være størst mulig allerede i 2021. For å hensynta lokal villreinforvaltning anbefaler vi et uttak på 1500 voksne simler i 2021.** Dette antallet vil også medføre at vi oppnår akseptabelt kunnskapsnivå.

Mattilsynet ønsker et samarbeid med lokal villreinforvaltning og at mest mulig av nødvendig uttak skjer gjennom jakt. Sett i lys av det lokal forvaltning legger opp til og erfaringer fra tidligere jakt, vurderer Mattilsynet at det vil bli behov for ekstraordinært uttak for at vi skal få tatt ut nok dyr og derved kunne opprettholde håpet om å utrydde sykdommen. Spesielt gjelder det hvis andelen ungdyr og kalv av totaluttaket blir høyt. Det er flere faktorer som inngår i vurderingen om ekstraordinært uttak er nødvendig, slik som uttak av ulike kategorier dyr, både alder og kjønn, prøvekvalitet og resultater.

Når det gjelder uttak fremover, er det viktig at bukkeuttaket fortsetter slik at andelen voksne bukker holdes lavest mulig. Videre mener Mattilsynet at bestanden må ned til en genetisk levedyktig bestand i løpet av 2-3 år. Dette gir en pekepinn om at reduksjonen må være betydelig også etter 2021. Tallene vil selvsagt revurderes med ny kunnskap. Det er viktig å holde snittalderen i bestanden lav.

Valg av mindre inngripende tiltak enn beskrevet ovenfor, både når det gjelder størrelse og tidsrom, vil sannsynligvis medføre at vi må gi avkall både på mål og strategi, spesielt målet om å mulig utrydde. Det er også viktig å ha med seg at hvis vi går over fra strategien med håp om å utrydde til «bare» å begrense, så vil det også medføre inngripende tiltak i lang tid fremover for å begrense spredning.

Miljødirektoratet sin anbefaling

Miljødirektoratet mener i likhet med Mattilsynet at andelen bukk 3,5 år og eldre bør være så lav som mulig de kommende årene, og at det derfor er viktig at denne andelen reduseres ned mot 0-3 % i 2021. Av praktiske og jakttekniske årsaker må uttaket rettes mot alle bukker 2,5 år og eldre. Det må forventes at det blir vanskeligere å få felt flere voksne bukker jo lavere bukkeandelen blir, da disse også vil kunne gå i blandete flokker. Dette vil gjelde både under jakt og under et eventuelt ekstraordinært uttak.

²[How does the 50/500 rule apply to MVPs? - ScienceDirect](#)

Miljødirektoratet mener det er sentralt å beholde jakt som den viktigste uttaksformen i arbeidet med sykdomsbekjempelsen og kunnskapsoppbygging. Det er viktig å legge opp til en forvaltning hvor det er grunnlag for fortsatt jakt i årene framover, selv om det vil være ved en lav bestandsstørrelse. For å oppnå den nødvendige aksept for forvaltningstiltakene er det helt sentralt at lokal forvaltning beholder sitt ansvar og sine roller i den årlige bestandsforvaltningen, og at rettighetshaverne og jegerne opprettholder interessen for jakt. Størrelsen på bestanden bør beregnes og besluttet årlig basert på tilgjengelige data og opparbeidet kunnskap.

For å øke kunnskapen mener Miljødirektoratet at et uttak på 1000-1500 voksne simler i 2021 er viktig, og samtidig et oppnåelig mål. Hva vi anser som tilstrekkelig uttak for å oppnå en bestandsreduksjon avhenger i tillegg av uttaket av andre kategorier dyr.

Ved vurdering av iverksetting av et eventuelt ekstraordinært uttak bør vi hensynta en totalvurdering av jaktuttaket, eventuelle nye funn av skrantesjuka og resultatet av gjennomførte strukturtellinger.

2) Tiltak unngå utveksling av villrein mellom Hardangervidda og andre villreinområder

Et viktig smittereduserende tiltak er å hindre utveksling av villrein fra Hardangervidda til nærliggende villreinområder, og motsatt fra nærliggende villreinområder inn i Hardangervidda villreinområde. Dette kan gjøres ved fysisk å hindre dyr i å krysse områdegrensene. Sjansen for at dyr krysser øker jo flere dyr det er. Spesielt gjelder det bukk som bruker større deler av arealene.

Villrein krysser særlig mellom Setesdal-Ryfylke villreinområde og Hardangervidda villreinområde. Disse kryssinger skjer på relativt klart definerte strekninger langs E134 vinterstid. Erfaring fra Nordfjella viser at gjerder har liten effekt om vinteren da de snør ned. På den tiden av året er sporing og bruk av GPS-merka villrein og gjeting mer effektive hjelpemidler. Statens naturoppsyn (SNO) er derfor gitt oppdrag med å overvåke strekningen og har etablert logistikk i området. De kan gjennom påvirkning styre villreinens bevegelser og kan felle enkeltdyr eller mindre flokker ved behov. Et tilsvarende regime er etablert ved riksveg 7, hvor det er et mål å hindre utveksling av dyr mellom den sentrale delen av Hardangervidda villreinområde og delområdet nord for riksveg 7. Avtalen mellom Miljødirektoratet og Statens vegvesen om stenging av riksveg 7 for å gi muligheter for at villrein skal kunne passere, samt øke beitetilgangen langs vegen, har etter påvisningen av skrantesjuka i Nordfjella er ikke lenger aktiv.

For å kunne følge med på dyrenes bevegelser benyttes tilstedeværelse av SNO i felt og overvåking av villrein med GPS-sendere. GPS-merking er derfor iverksatt på Hardangervidda og flere nærliggende villreinområder, et tiltak som må følges opp i årene framover. Det er viktig at et tilstrekkelig antall simler og bukker går med GPS-sendere for å kunne følge godt med på flokkenes bevegelser, anslagsvis bør rundt 50 dyr gå med sendere årlig.

Reduksjon av bukkeandelen i Setesdal-Ryfylke og Setesdal-Austhei villreinområder er også et aktuelt tiltak da det primært er bukk som krysser over til Hardangervidda. Reduksjon av bestandsstørrelsen er også relevant, men dette gjelder først og fremst nordområdet i Setesdal-Ryfylke. Direktoratene er i dialog med villreinlagene og villreinnemnda og har oppfordret dem til å vurdere tiltakene. Det bør også vurderes om tiltakene er relevante i andre nærliggende villreinområder.

Etablering av buffersone, det vil si et område som er uten rein, er et tiltak for å hindre utveksling av dyr. Dette tiltaket er ikke omtalt i VKM-rapporten, men er et tiltak som kan vurderes for å hindre sammenblanding av ulike bestander. Buffersoner er ikke vurdert, men det er etablert tiltakszoner både

langs riksveg 7 og langs E134. Dette innebærer at dersom et gitt antall dyr kommer innenfor sonen, utløser dette intensivert overvåking eller forsøk på jaging.

Konsekvenser av tiltaket

En negativ virkning er økt stress for villreinen i den grad den må jages hvis den nærmer seg andre villreinbestander. Redusert utveksling mellom de aktuelle villreinområdene vil i seg selv ikke ha umiddelbare negative konsekvenser for bestandene som er berørte, da de i stor grad holder seg innenfor sine respektive villreinområder. Det er også et langsiktig mål i villreinforvaltningen å utvikle tiltak som åpner opp for større utveksling mellom områder og delområder. Å hindre utveksling av villrein mellom villreinområder vil således redusere muligheten med å lykkes med dette langsiktige målet.

En mindre reduksjon av bestanden og andelen voksen bukk i villreinområdene i Setesdal vil ha små konsekvenser for alle berørte grupper. Økt bukkeuttak vil gi bedre kunnskap om skrantesjuka.

De budsjettmessige og administrative konsekvensene ved tiltaket vil knytte seg til tids- og ressursbruk ved overvåking og eventuell jaging av bestandene, i tillegg til kostnader til GPS-merking av dyr og tellinger i andre villreinområder. Se vedlegg 4.

Anbefaling fra direktoratene

Miljødirektoratet og Mattilsynet anbefaler at overvåkingen langs E134 og riksveg 7 i regi av SNO opprettholdes framover. Et tilstrekkelig antall bukker og simler må da være GPS merka i årene framover, anslagsvis 50 dyr. Noe merking må påregnes årlig. Da villrein primært krysser E134 vinterstid, er oppsett av gjerde ikke anbefalt, blant annet grunnet utfordringer med nedsnøing og allmennhetens ferdsel.

For å redusere faren for at villrein krysser over til Hardangervidda, bør antall dyr, spesielt bukk, reduseres i nærliggende villreinområder hvor kryssing er aktuelt. Direktoratene har oppfordret Setesdal-Ryfylke og Setesdal-Austhei villreinområder om et økt bukkeuttak og vi forventer at dette blir fulgt opp, også i årene fremover.

Mattilsynet ønsker å se nærmere på buffersone som et virkemiddel.

3) Tiltak for å øke villreinens arealbruk på Hardangervidda

Konsentrert arealbruk kan bidra til økt smitte av skrantesjuka, både mellom villrein og i form av miljøsmitte. Det er spesielt uheldig at store deler av bestanden blir stående på et relativt lite område gjennom sommeren slik den har gjort de siste 20 årene. Økt tetthet av dyr øker også belastningen av parasitter og annen sykdom som fotråte, og er en viktig årsak til dårlig kondisjon hos simler og kalver.

Økt arealbruk kan føre til at eventuell miljøsmitte blir spredt over et større område, men denne effekten antas å være mindre viktig enn den positive «fortynningseffekten» av å spre dyrene på større arealer.

Det er viktig å redusere menneskelig aktivitet og forstyrrelser for å redusere barrierer for villreinens arealbruk internt i området. Slike tiltak vil være tidkrevende å gjennomføre, og bør derfor settes i verk raskt, men jobbes med over lang tid. VKM er imidlertid ikke særlig konkret på hvilke tiltak som bør prioriteres og hvordan de bør gjennomføres.

Fostringsflokker (simler og kalver) på Hardangervidda har de siste ca. 20 årene benyttet et begrenset område sør for Kvennavassdraget, mellom Møsvatn og Songa som kalvings- og sommerbeiteområde.

Det er mindre kunnskap om bukkenes arealbruk om sommeren, men erfaring tilsier at bukkene i større grad benytter perifere deler av villreinområdet. Miljødirektoratet har våren 2021 arbeidet med utfordringene relatert til konsentrasjonen av villrein sør for Kvenna i kalvingsperioden og sommerstid. Bakgrunnen for dette er at en stor del av stammen trakk til nordvestvidda omkring 1. mars, trolig på grunn av uvanlig lite snø og gode beiteforhold i området. Denne situasjonen tilsier at det bør forsøkes å få dyra til å holde seg i dette tidligere kalvingsområdet fram til kalving. Gjennomførte og aktuelle tiltak er beskrevet under.

Figur 2. Kart over Hardangervidda villreinområde utarbeidet av Norsk villreinsenter sør. Den blå sirkelen markerer kalvingsområdet sør for Kvenna

Stenging av hytter og unnløse å kviste skiløyper

Ved å stenge turisthytter og unnløse å kviste sentrale skiløyper vil ferdselen av skiturister på vidda reduseres betydelig. Dette kan være viktig for å hindre at villreinen trekker sørover. I år har Miljødirektoratet og Den norske turistforening (DNT) blitt enige om å stenge noen kritisk beliggende hytter før påske, og å stenge alle hyttene fra påskeslutt, det vil si 5. april, og fram til sommersesongen. Det ble også unnløst å kviste en rekke skiløyper. DNT planla i utgangspunktet redusert aktivitet på hyttene vinteren og i påsken 2021 av hensyn til covid-19, noe som la til rette for en slik avtale i år. Tiltakene vil måtte forhandles på nytt ut fra forholdene det enkelte år framover i tid.

Reduksjon av motorferdsel til og fra hytter og støler

Den omfattende ferdselen med snøskuter på nordvestvidda på ettervinteren og våren, antas å være en utløsende faktor for at villrein begynner å trekke sørover før kalving. Begrensninger på hvor det kan kjøres og hvor lenge utover våren motorferdselsløyver skal være gyldige, kan bidra til å hindre trekket. Tillatte kjøretraseer bør fastlegges for å ta hensyn til hvor reinen står, og løyvenes varighet bør

begrenses til ca. 1. april. En sentral aktør for å beslutte og gjennomføre dette er Tilsynsutvalet for nasjonalparken i Vestland fylke. Tilsynsutvalget har for denne vinteren innført et system med faste skuterløyper, der det kan gis varsel på SMS om at enkelte løyper stenges midlertidig når det er villrein i det aktuelle området. Det har så langt ikke lyktes å oppnå enighet om at løyvenes varighet begrenses, og Tilsynsutvalget ønsker å opprettholde samme praksis ut april.

Hindre at flokker trekker ned mot kalvingsområdet sør for Kvenna

Den utstrakte flokkadferden, hvor reinen på Hardangervidda står konsentrert i små områder gjennom deler av sommeren, kan ifølge VKM være et betydelig risikomoment for smittespredning. Aktiv gjeting med snøskuter for å hindre at flokker trekker over Kvenna og ned i nåværende kalvingsområde i sørøst kan være et alternativ for å holde villreinen på vestlige deler av Hardangervidda. For å overvåke flokkenes bevegelser kan GPS-posisjoner fra merka villrein benyttes. Beredskap for å vurdere slike forsøk på gjeting vurderes etablert og gjennomføres i perioden fra starten av april og fram til midten av mai. Tiltaket er ikke forsøkt tidligere på villrein, og det er knyttet betydelig usikkerhet til både gjennomføring og hvor effektivt et slikt tiltak vil være.

SNO har erfaring med forsøk på å jage eller styre mindre flokker av villrein. Dette har vist seg å være svært vanskelig og vil alltid være prisgitt tilfældigheter og villreinens motivasjon for vandringen. Dyrevelferdsmessig vil det bli særlig utfordrende å jage på flokker av drektige simler. Det er ikke aktuelt å bruke helikopter i denne tida, og det bør også utvises varsomhet med hvor mye en stresser dyra med snøskuter. Ved bruk av drone vil en være avhengig av å følge flokkene nært på bakken. Forsøk på å stanse eller jage på flokker vil i mange tilfeller føre til panikkflukt i lite forutsigbar retning. Tiltaket vil videre kreve kontinuerlig oppfølging av mye mannskap over en lengre periode og vil være svært vær- og føreavhengig. Når aktiviteten ikke kan opprettholdes på grunn av mørke, dårlig vær, dårlig føre, og åpne vassdrag vil dyra uansett kunne fortsette det trekket de er motivert for. Et slikt forsøk vil derfor være svært belastende for villreinen, og mest sannsynlig ikke gi ønsket resultat.

Andre tiltak for å øke arealbruk

Det er også andre tiltak som er aktuelle for å øke villreinens arealbruk på Hardangervidda. Flere av disse tiltakene arbeides det med i forbindelse med oppfølging av ferdelsprosjektet for Hardangervidda i regi av NINA, og i arbeidet med fokusområder i kvalitetsnormen for villrein i regi av Norsk villreinsenter. Tiltakene beskrives og konsekvensvurderes derfor ikke her.

Konsekvenser av tiltaket

Dersom villrein tar i bruk nye og større områder på Hardangervidda, kan dette få flere positive konsekvenser for bestanden og økosystemet. Det kan bli mindre intensiv beiting på avgrensa enkeltområder, og en raskere regenerering av vegetasjon som er hardt belastet av tråkk og beiting.

Endring av områdebruken om sommeren gir grunn til å anta at første del av jakta blir mer effektiv som følge av at dyra er spredt mer utover. Dette kan styrke gjennomføringen av tiltakene med å redusere bestandsstørrelsen og bukkeandelen.

Hardangervidda er en mye brukt tur- og turistdestinasjon og har store verdier blant annet knyttet til naturopplevelser, rekreasjon og friluftsliv. Stenging av hytter og færre kvista løyer kan føre til redusert friluftsliv, som igjen kan virke negativt inn på folkehelsen i et bredere perspektiv. Slike negative konsekvenser kan reduseres dersom man innfører avbøtende tiltak som å kviste løyper et annet sted som påvirker villreinens arealbruk i mindre grad. Det samme gjelder midlertidig stenging av turishytter, dersom andre hytter kan ivareta en tilnærmet tilsvarende funksjon.

DNT er en frivillig organisasjon hvor inntektene går til å dekke kostnadene ved å holde tilbudet åpent. Dersom hytter stenges og løyper ikke lenger kvistes mellom hyttene vil dette få konsekvenser for inntjeningen. I framtidige år, når hytter ikke er stengt grunnet covid-19, kan vi forvente at det primært er ønske om å holde hyttene åpne. Miljødirektoratet gitt noe kompensasjon for stengte hytter i 2021.

Færre personer som ferdes på Hardangervidda vil ha negativ effekt på de som tilbyr andre typer tjenester til turister, jegere og andre brukere av Hardangervidda, for eksempel overnattings- og spisesteder. Ifølge Fjellstyra på Hardangervidda fra en presentasjon i 2018³ om inntekter fra "et godt år", er omsetningen av utmarksprodukter på snaut 6 millioner kr fordelt på: fiskekort 700 000 kr, småviltkort 1 500 000 kr, villreinkort 3 000 000 kr og hytteutleie 350 000 kr.

Dersom tillatelsene for bruken av snøskuter på Hardangervidda begrenses, kan dette få negative konsekvenser for grunneiere og hytteiere.

Ved at villreinen på Hardangervidda tar i bruk nye områder, kan også risikoen for utveksling med andre villreinbestander øke. Dette kan føre til økt behov for oppfølging langs riksveg 7 og E134 med de administrative og budsjettmessige konsekvenser som følger med dette.

Administrative og budsjettmessige konsekvenser relatert til gjeting og forsøk på å hindre flokker i å trekke inn i det nåværende kalvingsområdet, er i hovedsak kostnader knyttet til tidsbruk og ressurser for SNO eller annet innleid personell. Vi ser at det kan forekomme kapasitetsproblemer når vegene som skiller sentralvidda fra andre områder skal overvåkes samtidig for å hindre inn- og utvandring av rein.

Tiltaket er et av flere som til sammen kan bidra til å bekjempe skrantesjuka. Gevinsten på lang sikt ved å bekjempe sykdommen vurderes helt klart å forsvare de nevnte konsekvensene tiltaket vil ha for berørte parter.

Anbefalinger fra direktoratene

Direktoratene anbefaler at dialogen med DNT og medlemsforeningene videreføres for å diskutere midlertidig stenging av hytter og unnlattelse av kvisting av sentrale skiløyper i årene framover. Behov, omfang og varighet vil kunne variere mellom år, avhengig av blant annet snøforhold og hvor villreinen oppholder seg på ettervinteren. Dette kan også omfatte noen private turisthytter. Det er også behov for å få gjort mer langsiktige endringer i hytte- og løypenettet, ikke minst sommerstid. Arbeidet med dette bør videreføres innenfor de arenaer som allerede er etablert gjennom ferdselsprosjektet og kvalitetsnormen, og gjennom handlingsprogrammet i regional plan for Hardangervidda.

Det bør også jobbes videre for å oppnå enighet med Tilsynsutvalget for nasjonalparken om å begrense varigheten av motorferdselsløyper sterkere for kommende snøskutersesonger.

Tiltak for å hindre at flokker trekker over Kvenna og ned i nåværende kalvingsområde er viktig og må utredes nærmere, siden samling av dyr på dette stedet kan utgjøre en betydelig risiko for smittespredning.

4) Tiltak uttak av syke dyr

Skrantesjuka er en sykdom som utvikler seg langsomt, og symptomer vises først etter lang tid. Å sikre at dyr som observeres med tegn på sykdom blir avlivet, er viktig uansett, både dyrehelse- og

³<https://static1.squarespace.com/static/530364efe4b0c37a4004ec79/t/5d0680f417e04800013ac6be/1560707328091/3.1.2+Veby%C3%B8rn+H%C3%A5vardsrud.pdf>

velferdsmessig. Dersom det avlivede dyret viser seg å ha skrantesjuke, vil uttaket være svært viktig for å redusere smittepresset. Dette fordi dyret ikke lenger kan smitte andre dyr ved direkte kontakt og ikke lenger vil skille ut prioner i miljøet.

SNO har i oppdrag å felle dyr som viser tegn på skrantesjuke. Terskelen for felling er lavere i områder med skrantesjuke. Kommuner kan også felle hjortevilt som viser tegn på skade eller sykdom. Andre som observerer dyr med symptomer, skal melde fra til SNO eller kommunen som igjen vil vurdere felling av dyret. Jegere som under villreinjakt ser villrein som er tydelig sykt eller skadd, kan felle disse, men må så snart som mulig melde fra om situasjonen til oppsynet. Det er viktig at lokal villreinforvaltning tilrettelegger for slik felling.

Erfaring fra Nordfjella viser at dyr med symptomer ikke ble skutt på grunn av usikkerhet rundt lovligheten av en slik felling eller at varslingen tok for lang tid. Innenfor lovlig jakttid for arten kan jegere avlive syke eller skadde hjortevilt for å hindre lidelse, gitt at de er på lovlig grunn. Andre skal melde om syke og skadde hjortevilt til kommunen eller SNO, som kan foreta avliving.

I forbindelse med merkeprosjekter på Hardangervidda, vil det være anledning til å fange opp unormal atferd og symptomer hos villrein. De dyrene som blir merket, vil bli forsøkt prøvetatt slik at de kan spores opp og avlives om prøvesvaret er positivt for skrantesjuke. Syke dyr kan også observeres og eventuelt felles i forbindelse med ordinær feltmessig oppfølging av radiomerka dyr, og i forbindelse med andre feltoppdrag. Nye videokamera med høy oppløsning og kraftig zoom vil være et viktig hjelpemiddel i dette arbeidet.

Konsekvenser av tiltaket

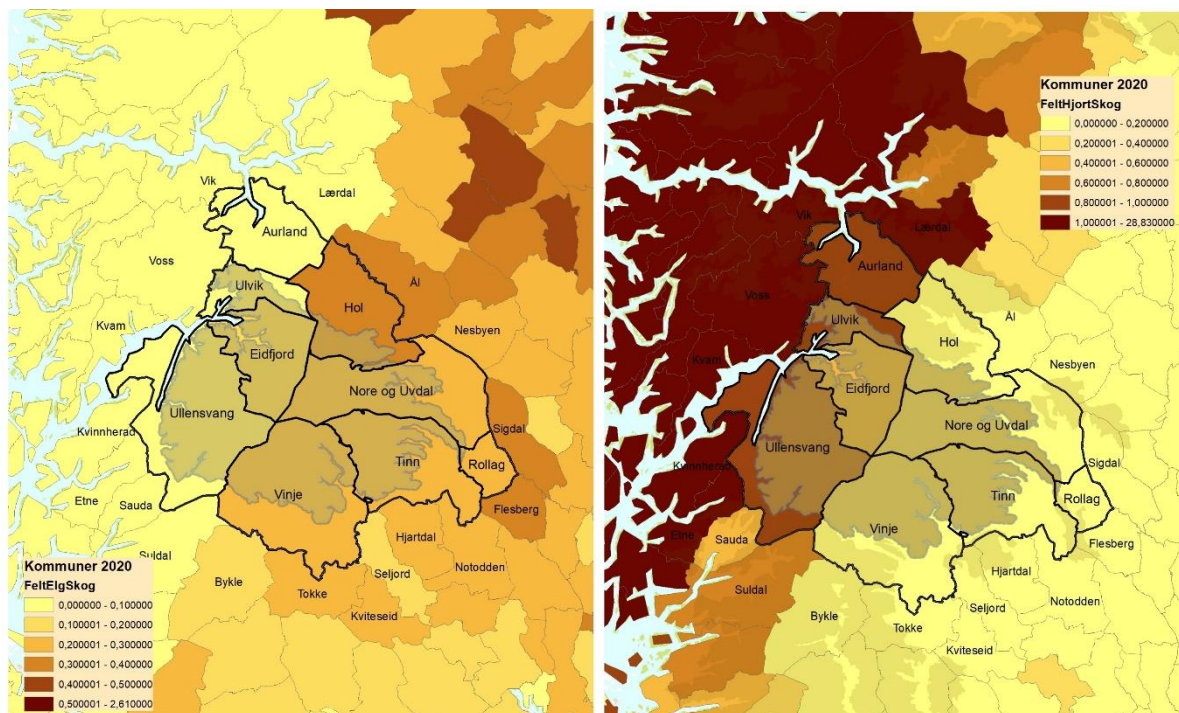
Budsjettmessige og administrative konsekvenser knytter seg til tidsbruk og logistikk i tilknytning til de aktuelle uttakene. Dette er et enkelt og rimelig tiltak å gjennomføre og vil ha svært stor positiv konsekvens om dyr med skrantesjuke blir fjernet.

Anbefaling fra direktoratene

Uttak av syke dyr har vært et viktig tiltak siden 2016, og vi anbefaler at det fortsetter. Avliving av syke dyr som viser tydelige kliniske tegn på sykdom må ha høy prioritet. Det er nødvendig å legge til rette for at slik avliving kan skje uten unødig opphold, og erfaringer fra tidligere år med større forekomster av fotråte viser at dette er gjennomførbart også for jegere. Det er gode rutiner for varsling til oppsynssentralen på Skinnarbu, og direktoratene vil i forkant av årets jakt informere om hvilke muligheter og regler som gjelder, herunder bruk av hjelpeplikten i dyrevelferdsloven. Feltpersonell fra SNO eller personell på oppdrag for SNO har allerede anledning til felling av slike dyr også utenom ordinær jakttid.

5) Tiltak redusere bestandene av elg, hjort og rådyr rundt Hardangervidda og Nordfjella
Hjort, elg og rådyr er ansett som mottagelige for skrantesjuke. Det er sjelden at disse artene har kontakt med hverandre, men smitte via miljøet er aktuelt. Graden av overlappende områdebruk er viktig for sannsynligheten for smitteoverføring. En reduksjon av hjorteviltbestandene på og rundt Hardangervidda, vil redusere sannsynligheten for at elg, hjort og rådyr bruker samme areal som villreinen. Dermed blir sannsynligheten for at hjortevilt blir smittet av villreinen redusert. Uttak vil også gi flere prøveresultater og øke sannsynligheten for å avdekke eventuell smitte. Vi har størst mulighet til å begrense spredning dersom tiltaket gjennomføres så snart som mulig.

Tiltaket innebærer å redusere bestander av elg og hjort som har en arealbruk som overlapper med villrein på Hardangervidda, eller bruker nærliggende områder. Tiltaket vil kreve målrettet jakt, og mest sannsynlig et større jaktuttak enn i dag i de berørte kommunene. Omfanget av en bestandsreduksjon må vurderes nærmere og ut ifra dagens faktiske bestandstørrelse. Ett dyr per km² skog og myr er av VKM ansett som lav bestandstetthet. Det vil ta noe tid å beregne tettheten i de ulike kommunene, men vi har tetthetsindekser som sier noe om ulikheten mellom områder. Flere av kommunene på østsiden av Hardangervidda har gjennom de seinere år gjennomført en reduksjon av bestanden av elg i forhold til tidligere. På Vestlandet er bestandstettheten av hjort høy, men antatt geografisk overlapp med villrein på Hardangervidda antatt lavere enn for elg på østsiden grunnet bratt topografi.

Figur 2: Felte elg (til venstre) og hjort (til høyre) per km² skog illustrerer variasjon i tetthet.

For å øke kunnskapen om arealbruksoverlapp, og deretter nøyaktigheten av tiltaket, er enkelte elg og hjort blitt merket med GPS-sendere. Flere dyr bør merkes i årene framover, og geografisk overlapp må analyseres. Dette gir oss muligheten til økt kunnskapen om arealbruksoverlappen.

En vellykket bestandsreduksjon er avhengig av en god dialog med den kommunale viltforvaltningen og et godt samarbeid med grunneiere og jegerne i områdene. For et målrettet uttak av elg, hjort og rådyr inne på Hardangervidda, kan utvidelse av vald i fjellområder være en mulighet. Dette kan kommunen gjøre med hjemmel i forskrift om forvaltning av hjortevilt etter søknad. Alternativt kan villreinvald gis fellingstillatelse på elg, hjort og rådyr. Dette krever dispensasjon fra Miljødirektoratet og en god dialog med kommunen og jaktrettshavere. Miljødirektoratet og kommunene bør sammen vurdere hvordan fellingen av elg inne i Hardangervidda villreinområde kan økes.

Flere andre tiltak kan være relevante for å øke jaktuttaket, herunder tiltak som ble igangsatt i og rundt Nordfjella som utvidet jakttid, redusert fellingsavgift og gratis transport av dyr ut av området etter at det er felt.

Konsekvenser av tiltaket

Tiltaket vil først og fremst ha konsekvenser for de områdene der bestandsnivået på elg og hjort ligger høyere enn det som er tilrådingen fra VKM. Her vil dette gi konsekvenser for jakten gjennom høyere kvoter i forbindelse med bestandsreduksjonen, men med påfølgende lavere kvoter når bestandene er reduserte. Bestandene av elg og hjort er store i nasjonal sammenheng, og en reduksjon vil ikke ha stor betydning på en større geografisk skala. Mindre bestander kan også føre til færre påkjørsler og færre beiteskader lokalt.

Lavere bestander kan føre til økt tidsbruk for jegerne per felte dyr, men det er lite sannsynlig at dette rammer rekruttering av nye jegere i særlig grad. På lenger sikt kan tiltaket ha positive virkninger da framtidige generasjoner av jegere vil ha større fordeler ved at bestandene av elg og hjort ikke har skrantesjuka.

Øvrige konsekvenser for lokale aktører slik som hytteutleie, lokal omsetning av varer og tjenester mv, antas å være av mindre betydning da bestandene fremdeles vil være jaktbare.

Budsjettmessige og administrative konsekvenser knytter seg primært til merking av elg og hjort, og analyse av dataene som samles inn. I tillegg vil det påløpe utgifter til fagrapport om bestandstetthet.

Tiltaket er et av flere som til sammen kan bidra til å bekjempe skrantesjuka. Gevinsten på lang sikt ved å bekjempe sykdommen vurderes helt klart å forsvare de konsekvensene som er nevnt for de berørte partene.

Anbefaling fra direktoratene

Direktoratene forventer at de berørte kommunene tilrettelegger slik at bestandsreduksjonen starter allerede i forbindelse med jakta 2021. Miljødirektoratet og Mattilsynet har sendt brev til berørte kommuner om dette. Faglige råd tilsier at den samlede tettheten av elg og hjort bør ned mot ett dyr per km² skog og myr eller lavere. Siden tettheten varierer ganske mye mellom kommuner, vil målsettingene om hvor mye bestandene skal reduseres også variere mellom kommuner.

Tiltaket må følges opp i årene framover, herunder tilrettelegging for jakt på elg og hjort som bruker fjellregionen på Hardangervidda.

Erfaring fra Nordfjella tilsier at anbefalte tiltak om bestandsreduksjon i varierende grad er fulgt godt opp av kommuner og jegere. Dette understreker behovet for at arbeidet må planlegges i tett samarbeid mellom jaktrettshavere og kommunal forvaltning for å sikre lokal aksept og for å oppnå et godt resultat.

Direktoratene kan bistå lokal forvaltning for å finne løsninger som motiverer jegere og jaktrettshavere til økt jakt. For å kunne vurdere tettheten i kommunene opp mot VKM sin anbefaling om ca. 1 dyr per km² bør det bestilles et faglig grunnlag, men dette må ikke forsinke iverksettelsen av tiltaket. Det er fremdeles svært viktig at hjortetette kommuner på vestsiden av Nordfjella reduserer tettheten, og da mer enn 50 % sammenlignet med 2016-sesongen, jf. tidligere brev.

GPS-merking av elg og hjort er igangsatt i 2021. Direktoratene anbefaler en oppfølging, både i form av ytterligere GPS-merking, men også analyser av data for å kunne målrette tiltaket bedre.

6) Tiltak salteplasser

VKM understreker at det er viktig å unngå etablering av faste samlingsplasser. Salteplasser skaper permanente samlingsplasser som, av flere årsaker, er svært uheldig med tanke på smittespredning. Et

saltstensforbud er i teorien det beste smittereduserende alternativet, men er svært inngripende for beitenæringen og gir dårlig etterlevelse og dermed lav smittereduserende effekt.

Etter påvisningen av sykdommen i Nordfjella fastsatte Landbruks- og matdepartementet [forskrift av 12. juni 2017 nr. 734 om soner ved påvisning av Chronic Wasting Disease \(CWD-soner\)](#) hvor det blant annet ble stilt krav til bruk av salt til beitedyr. Mattilsynet har nå sendt på høring forslag til endring av forskriften slik at det stilles tilsvarende krav om salting på Hardangervidda. En god smittereduserende effekt forutsetter en tilfredsstillende etterlevelse. Forbegrunnelser og konsekvensutredning, inkludert økonomi, se [Mattilsynets nettside](#) eller vedlegg 3.

I tillegg til kravene som kommer i soneforskriften, blir nå salteplasser på Hardangervidda kartlagt, og vurdert.

Håndtering av salteplasser er også nært knyttet til tiltakene om bestandsreduksjon, bukkeuttak og arealbruk. Færre dyr på Hardangervidda betyr mindre press på slike samlingsplasser.

Konsekvenser av tiltaket

Funksjonskravene til salting vil medføre økte kostnader og økt arbeidsinnsats for beitebrukerne, men likevel gi beitebrukerne mulighet til å bruke salt, se mer i høringsbrevet (vedlegg 3).

Vi antar at kompromisset fører til et godt samarbeid med lokale interessenter.

Arbeidet med avstenging eller sanering av aktuelle salteplasser vil medføre store utgifter for Mattilsynet.

Anbefalinger fra direktoratene

Anbefalte tiltak fremgår av nevnte høringsbrev. I hovedsak innføres det krav til bruken av salt til beitedyr i Hardangervidda-sonen. Det må brukes innretninger som ikke gir avrenning og som ikke skaper varige samlingsplasser. Mattilsynet vil fortsette arbeidet med salteplassene på Hardangervidda, noe som vil pågå i flere år fremover.

Miljødirektoratet mener etablering av salteplasser/fôringsplasser i utmark med tilgang for både husdyr og viltlevende dyr er svært uheldig. Salteplasser bidrar til betydelig vegetasjonsslitasje i naturen, som i varierende grad raskt kan gjenopprettes til opprinnelig vegetasjon etter endt bruk. Inngrep, som for eksempel inngjerding av saltsteiner, bidrar negativt til naturopplevelser. Slike samlingsplasser bidrar også til overføring og spredning av parasitter og sykdommer innen og mellom ulike arter.

7) Tiltak kadaver og slakteavfall

Kadaver og slakteavfall fra dyr med skrantesjuka inneholder prioner. I områder hvor vi har funnet klassisk skrantesjuka er det derfor viktig å ta hånd om slakteavfallet fra jakta. Dette kan for eksempel gjøres ved å stene det ned eller dekke det til. Dersom prøven fra dyret er positiv, må slakteavfallet spores opp, hentes og destrueres. Kadaver ute i naturen har vi mindre mulighet til å håndtere.

CWD-soneforskriften fastsetter allerede regler rettet mot jegere for god smittehygiene. Det innebærer blant annet håndtering av slakterester, vasking av utstyr og notering av fellsingssted. For jeger innebærer dette noe merarbeid, men den positive effekten av smittereduksjon og sporingsmuligheter oppveier dette.

For begrunnelser og konsekvensutredning, inkludert økonomi, se [høringsbrevet for endringen av CWD-soneforskriften](#) (vedlegg 3).

Anbefalinger fra direktoratene

Tiltak er gjennomført og fremgår av CWD-soneforskriften. Tiltakene vil vare i flere år.

Virkninger for særlig berørte grupper

For tiltakene som innebærer uttak og bestandsreduksjon, vil særlig lokale aktører som utøver en aktivitet som er direkte knyttet til villreinstammen berøres negativt. Dette gjelder først og fremst grunneiere og lokale jegere, i tillegg til lokalt næringsliv som retter seg spesifikt mot villrein som opplevelse, eller som selger andre varer og tjenester knyttet til villrein (kjøtt, skinn, etc.). Å ta ut en større andel av bestanden vil innebære større negative konsekvenser for disse gruppene, enn ved en mindre bestandsreduksjon. Samtidig vil det å ikke gjennomføre slike tiltak kunne være enda mer belastende for disse gruppene på lengre sikt.

Dersom tiltak for å endre villreinens arealbruk omfatter begrensninger i menneskelig ferdsel, vil de som i dag benytter seg av de delene av Hardangervidda hvor det innføres begrensninger bli berørt. Dette kan være hytteiere, skiløpere og andre som utøver friluftsliv og rekreasjon på Hardangervidda, og som ikke har anledning til å flytte sine aktiviteter til andre steder.

Nytt regime for tildeling av salt for beitedyr vil påvirke beitenæringa på og rundt Hardangervidda.

Samlet vurdering av tiltakene

For å nå målet om å begrense, og om mulig, utrydde klassisk skrantesjuka i Norge, bør det innføres effektive tiltak på flere områder som til sammen gir en mulighet for å utrydde sykdommen. Det er viktig å starte med tiltak for villreinbestanden på Hardangervidda for å begrense smitte og for å minske mulighetene for spredning ut av området, jf. tiltak 1, 2, 4 og 6. Flere andre tiltak er også nødvendig for å begrense smittespredning og for å ha tett oppfølging av situasjonen på Hardangervidda, jf. tiltak 3, 5 og 7. Alle tiltakene henger imidlertid nøye sammen og må startes uten unødvendig opphold. Enkelte av tiltakene er allerede helt eller delvis iverksatt.

I vedlegg 4 lister vi opp flere tiltak enn de vi har beskrevet over, disse er i stor grad rettet mot tamrein og Nordfjella og er derfor ikke kritisk for å kunne håndtere situasjonen på Hardangervidda. I tillegg lister vi noen tiltak som VKM foreslår i vedlegg 4, men som vi mener det ikke er relevant å jobbe videre med.

De fleste tiltakene har en varighet på flere år. Tiltakene kan innebære en del negative virkninger på kort sikt. Alternativet med å ikke innføre ytterligere tiltak antas å innebære betydelige konsekvenser på lengre sikt på grunn av ukontrollerbar smitte- og sykdomssituasjon. Tiltakene anses derfor som forholdsmessige og vil ikke være svært inngripende sett i lys av hvor alvorlig skrantesjuka er.

Overvåking og FoU

Det er i dag store usikkerheter forbundet med situasjonen med skrantesjuka på Hardangervidda og i Norge. Vi viser til kapittel 9 i VKM-rapporten, hvor viktige kunnskapshull beskrives. Det er viktig å senke denne usikkerheten gjennom kartlegging, overvåking, og forskning og utvikling (FoU). Som følge av ny eller endret kunnskap må forvaltningen tilpasses og tiltakene justeres. En slik læringsbasert strategi krever økt overvåking, både av økologiske og veterinærmedisinske faktorer.

Det er viktig å overvåke effektene av tiltakene som iverksettes. Konsekvensene av de tiltakene som anbefales vil føre til betydelige endringer for villreinbestanden, men også for alle som er direkte eller indirekte involvert i forvaltningen av denne eller som har tilhørighet til Hardangervidda. Det er av

vesentlig betydning å kunne måle og dokumentere disse effektene på både kort og lang sikt. Økt kunnskap kan også gi økt forståelse for gjennomføring av ulike tiltak.

For å få et bedre beslutningsgrunnlag framover, er det viktig at også andre FoU-aktiviteter relatert til skrantesjuka iverksettes. Funnene av skrantesjuka vil påvirke måten vi forvalter og benytter naturgrunnlaget på generelt og på utnyttelsen av viltressursene spesielt. Samtidig gir iverksettelsen av omfattende tiltak en unik mulighet til å studere effekten av disse på kort og lang sikt. Dette vil kreve at vi trenger ny kunnskap om hvordan dette best kan håndteres. For å ivareta dette anbefaler vi at LMD og KLD bidrar til å etablere en konkret og langsiktig satsing på forskning knyttet til skrantesjuka, i regi av Norges forskningsråd.

I vedlegg 5 har vi foreslått noen konkrete oppfølgingsprosjekter i lys av foreslåtte tiltak. Denne listen er ikke uttømmende, men inneholder noen av de viktigste tema som vi mener det er viktig å øke kunnskapsgrunnlaget om. Samtidig påpeker vi at det er viktig å benytte endrede forhold til å øke kunnskapen rundt andre faktorer som ikke er direkte relatert til skrantesjuka, for eksempel endrede økologiske forhold.

Finansiering

Det er viktig at det legges opp til en langsiktig kunnskapsoppbygging som sikres tilstrekkelig finansiering. Noen prosjekter er allerede igangsatt med finansiering fra direktoratene, men det anses som viktig at utfordringene med skrantesjuka og de økologiske og dyrevelferdsmessige konsekvensene kan undersøkes som ledd i en større samla satsing, som per i dag ikke har finansiering.

Gjennomføring og kritiske suksessfaktorer

Samarbeid og lokal forankring

Det er viktig at planlegging og gjennomføring av tiltakene skjer i god dialog med lokale interessenter. I tillegg må tiltakene være faglig godt forankret. Vi har etablert, og vil etablere flere arbeids- og dialoggrupper som vil se på og drøfte gjennomføringen av tiltakene for å få til en best mulig forankring av disse. Vi har hatt en rekke møter med ulike brukergrupper, og på møtene har vi fått gode innspill som vi bruker i det videre arbeidet. Den lokale involveringen er en avgjørende suksessfaktor, og vektlegges i planleggingen og gjennomføringen av de ulike tiltakene. Det forventes delte meninger om de ulike tiltakene, og det må redegjøres grundig for bakgrunnen slik at vi oppnår en felles forståelse av nødvendigheten.

Erfaringer fra Nordfjella tilsier at forståelsen og aksepten for gjennomføring av tiltak øker med økt informasjon. Informasjon vil være viktig for å spre kunnskap til mange ulike aktører, og bør skje gjennom ulike kanaler og fora. Vi når mange ved hjelp av nettbasert informasjon. På og rundt Hardangervidda vil i tillegg fysiske møter være viktig for å skape en god dialog.

Budsjettmessige og administrative konsekvenser

Sykdomsbekjempelse i viltlevende dyrebestander krever omfattende og kostbare tiltak. Basert på blant annet arbeidet med sanering og oppfølging av Nordfjella sone 1, har direktoratene beregnet kostnadene for de tiltakene som nå foreslås, men det er likevel knyttet usikkerhet til disse. For de tiltakene som det er mulig å prissette er dette tatt inn i vedlegg 4. Kostnader knyttet til kartlegging, overvåking og FoU kommer i tillegg, se forslag i vedlegg 5.

I tillegg til utgiftene som framkommer i vedlegg 4, medfører finansiering over offentlige budsjetter en økt skattefinansieringskostnad. Denne er forutsatt å være på 20 % av alle utgifter som må finansieres over offentlige budsjetter.⁴

For 2021 har Miljødirektoratet et budsjett på 11,2 millioner kroner for arbeidet med skrantesjue, inkludert tilskuddsordningen over kapittel 142064 (skrantesjueprøver fra fallvilt). I innspill til revidert nasjonalbudsjett for 2021 har direktoratet meldt et merbehov på 5 millioner kroner for å dekke utgifter til de høyest prioriterte tiltakene på Hardangervidda, som nevnt i dette dokumentet.

Mattilsynet har et budsjett på 23,8 millioner kroner for arbeidet med skrantesjue i 2021, hvorav analyseutgifter til kartlegging utgjør 11,2 millioner kroner. I innspill til revidert nasjonalbudsjett for 2021 har direktoratet meldt et merbehov.

For kommende år ventes økonomibehovet å bli på tilsvarende nivå, men dette må vurderes løpende i forhold til den kunnskap som tilkommer ved iverksettelse av de ulike tiltakene.

Tiltakene som foreslås kan gjennomføres innenfor det regelverket som foreligger i dag, med dispensasjoner fra enkelte forskrifter.

For å følge opp skrantesjue har direktoratene allokert personellressurser til arbeidet, som medfører at andre oppgaver må nedprioriteres.

VKM-rapporter

VKM. (2016). CWD in Norway. Opinion of the Panel on biological hazards, Oslo, Norway. [Lenke](#)

VKM. (2017). CWD – update statement, Oslo, Norway. [Lenke](#).

VKM, Bjørnar Ytrehus, Danica Grahek-Ogden, Olav Strand, Michael Tranulis, Atle Mysterud, Marina Aspholm, Solveig Jore, Georg Kapperud, Trond Møretrø, Truls Nesbakken, Lucy Robertson, Kjetil Melby, Taran Skjerdal. (2018) Factors that can contribute to spread of CWD – an update on the situation in Nordfjella, Norway. Opinion of the Panel on biological hazards. Norwegian Scientific Committee for Food and Environment (VKM), Oslo, Norway. [Lenke](#).

VKM, Bjørnar Ytrehus, Maria G. Asmyhr, Helge Hansen, Atle Mysterud, Erlend B. Nilsen, Olav Strand, Michael A. Tranulis, Jørn Våge, Georg Kapperud, Knut Madslien, Eli K. Rueness, Yngvild Wasteson (2021) Handlingsrommet etter påvisning av skrantesyke (Chronic Wasting Disease) på Hardangervidda – grunnlag for fremtidige forvaltningsstrategier. Vitenskapelig uttalelse fra Vitenskapskomiteen for Mat og Miljø. VKM Report 2021:01. Vitenskapskomiteen for Mat og Miljø (VKM), Oslo, Norway. [Lenke](#).

⁴ I henhold til Rundskriv R-109/2014 fra Finansdepartementet innebærer skattefinansiering av offentlige tiltak en kostnad for samfunnet gjennom bl.a. administrative kostnader ved skatteinnkreving og antatt effektivitetstap. Rundskrivet fastsetter skattefinansieringskostnaden til 20 øre per krone.

Vedlegg

Vedlegg 1: Skrantesjuka – konsekvenser uten videre tiltak

Skrantesjuka -
konsekvenser uten \

Vedlegg 2: Mandat og leveranse fra arbeidsgruppe

Mandat for arbeidsgruppe - tiltak rettet mot villreinbestanden på Hardangervidda (PDF):

01 03 2021 Mandat
arbeidsgruppe - Tiltak

Leveranse fra arbeidsgruppe - tiltak rettet mot villreinbestanden på Hardangervidda (PDF):

Gruppeleveranse -
tiltak rettet mot villrei

Vedlegg 3: Høringsbrev for endringen av CWD-soneforskriften

Høringsbrev
endring CWD-sonef

Vedlegg 4: Oversikt over tiltak og beregning av kostnader

Oversikt over tiltak
og beregning av kost

Vedlegg 5: FoU-aktiviteter

Mulige
FoU-aktiviteter.docx